

JOAN F. MARSAL

PROBLEMES ETICS I POLITICS DE LA INVESTIGACIO
SOCIOLOGICA A L'AMERICA LLATINA *

LA SOCIOLOGIA A LA PICOTA

L'aparició de la sociologia empírica a l'Amèrica llatina va estar rodejada d'«expectatives acrítiques» i d'«urgiments de solucions miraculoses» que amb raó Germani jutjava perjudicials per al seu desenvolupament ¹. Idèntiques esperances desmesurades rodejaren el naixement d'altres ciències socials.

Deu anys després —no podia resultar altra cosa— aquestes esperances desmesurades han estat defraudades i les ciències socials han d'afrontar la crítica, no solament perquè no han pogut estar a l'alçada de les expectatives màgiques que hom els atribuï, sinó també com a còmplices del deteriorament de la realitat social latino-americana i de les esperances de millorament, també il·lusòries, a les quals va donar naixença, en l'aspecte ideològic, la presidència Kennedy. Així mateix, el sociòleg ha hagut de carregar el reiterat atac dels *hommes de lettres*. Els tradicionals *image-*

* Aquest treball és una versió revisada de la ponència que vaig presentar, en castellà, a la «Tercera Asambleia General del Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales», celebrada a Santiago de Xile.

1. «Sociología y cambio social en América Latina» (1959), aplegat en Gino Germani *La sociología en América Latina*, EUDEBA, Buenos Aires, 1964, pàg. 37. També F. Fernández, «O padrao de trabalho científico dos sociólogos brasileiros», Edició de *Revista Brasileira de Estudos Políticos*, Minas Gerais, 1958.

makers de l'Amèrica Llatina han desempolegat a temps el vell estereotip del sociòleg: maquiavèlic manejador d'arteres tècniques i, al mateix temps —com en tot prejudici—, el contrari, envasador d'antics coneixements dins noves vestimentes terminològiques. (No cal dir que la crítica dels lletraferits té sòlida base real, com tot estereotip, d'una banda en la manipulació ideològica que de la societat han fet els sociòlegs, i d'altra, per la real competència que els nous «creadors d'imatges» plantegen als vells detentors d'aquest ofici.)

L'embat contra la incipient ciència social ha vingut de dos fronts. En primer lloc de la dreta tradicional i arielista, indiscutida productora de la ideologia vigent als països ibero-americans fins fa molt poc i que, pel que mostren les ideologies predominants avui dia a molts països de Llatinoamèrica, gaudeix encara d'una salut molt bona. El dretisme espiritualista a l'espanyola ha sobreviscut perquè els països latino-americans no han passat, llevat d'algunes excepcions, per renovacions secularitzadores profundes. I aquest pensament contra-revolucionari és fonamentalment anti-modernista i anticientífic. Altrament del cas dels països anglo-saxons, al món de parla hispànica s'ha viscut la ciència com a cosa forània: amb ribets demoníacs, de la qual cal defensar «els principis», per a alguns; com a cosa que s'ha d'importar, per a d'altres. Aquesta manera de pensar ha deixat una empremta molt fonda als nostres països i, crec, constitueix el moll del pensament de la dreta. Aquesta ha pogut assimilar darrerament les idees d'un desenvolupisme de consum que no emfatitza pas per a res el desenvolupament científic autònom.

Per altra part, hi ha la crítica de l'esquerra revolucionària per a la qual, utilitzant una frase estereotipada, la sociologia científica «és el darrer intent del neocolonialisme imperialista per tal d'evitar la revolució». Situats en una posició política on tot el que no és intentar liquidar el *statu quo* violentament i de sobte no és més que una traïció a la revolució, no és possible d'arribar a cap altra conclusió.

Cal reconèixer, d'altra banda, que tant la dreta tradicional com el radicalisme revolucionari disposen de força fets en què basar les seves posicions. En primer lloc, per a la dreta tradicional, la sociologia i les ciències socials en general tenen una tradició intel·lectual de «desemmascarament» de les creences vigents que, si més no, ha d'escandalitzar els qui tenen una imatge dogmàtica i normativa del món. El relativisme inherent a les ciències positives és inadmissible per als sistemes normatius de creences socials. Que les tradicions intel·lectuals de les ciències socials actuen com a enderrocadores de les normes tradicionals, ho demostren exemples com els de sociòlegs com Camilo Torres, el paper dels estudiants de sociologia dins els aixecaments estudiantins, i en general, les actituds

predominants dels estudiants de ciències socials arreu del món. Ni tan sols als Estats Units, on predominava fins a fa poc una elaborada teoria sociològica conservadora dins els cercles professionals i acadèmics, han pogut evitar la radicalització ideològica dels estudiants de ciències socials, i particularment de sociologia.

Quant a l'esquerra revolucionària, no té cap problema per a trobar exemples que demostrin l'índole ancilar de les ciències socials dins el procés de penetració imperialista i de dependència de l'Amèrica Llatina. N'hi ha prou amb esmentar el cas del malaurat «Projecte Camelot» o la munió d'investigacions que han estat realitzades a l'Amèrica Llatina amb total dependència teòrica, metodològica i financera dels centres nord-americans.

Ara bé, que d'aquestes expressions de dependència científica en derivem purament i simple que totes les investigacions socials són *per se* instruments polítics i que cal abandonar la ciència social moderna per a retornar a l'assagisme solitari com a única forma independent de saber social, és ja una altra cosa. Però el més extraordinari del cas és que la prevenció recelosa de la dreta espiritualista i la nova ideologia de l'esquerra radical coincideixen, malgrat sigui per raons diferents, en un mateix punt: l'anticientifisme.

Per cert que aquest rebutjament de conèixer científicament porcions senceres de realitat és una actitud idèntica a la que adoptà el catolicisme contra-reformista en front dels avenços de les ciències naturals. Això, tant ara com aleshores, solament pot menar a fer més gran l'abisme de distància entre els països més rics i avançats científicament i els països més pobres i endarrerits. Com l'anarquisme, aquestes actituds són cridades a anihilar els seus portadors en una rebel·lió bella i estèril no solament per a ells, sinó també per als seus pobles.

Va fer molt bé Wright Mills de despullar caricaturescament a les pàgines ja clàssiques de *La imaginació sociològica* els «executius de la *intelligentzia*», els tragicòmics papers dels nous «estadistes» de la ciència social burocràtica, però encara estan per escriure d'altres pàgines de força similar, les quals ens descobriran els avatars dels no menys estèrils «descobridors-de-pòlvora» solitaris.

El greu és que aquest rebuig de la ciència i de la seva metodologia aplicada a l'home i a la realitat social, per «forània i imperialista», és refracció de la nova ona de resistència a la societat utilitària, sorgida als països centrals d'Occident com a reacció en front de les contradiccions bàsiques de la nostra cultura tal com és percebuda als països més avançats per part dels més joves. Es tracta, com ha assenyalat bé Gouldner, d'una sorprenent rebel·lió d'«homes farts» que estan sofrint, potser per primera

vegada a la història, en la seva pròpia pell la llum de la descreença progressiva en la gratificació i la utilitat marginals². Però aquest no és de cap manera el cas dels països latino-americans i en general dels països d'allò que anomenem tercer món. Parlar d'afartament als països que estan lluitant, i perdent, a la batalla contra els eterns flagells de l'home, la malaltia i l'endarreriment, és simplement sarcàstic. Això també ha de tenir conseqüències als camps de la investigació i de l'estudi en general. No es tracta ja d'organitzar revoltes, com als *campus* nord-americans, on els danys poden ésser reparats per l'*establishment*. Per la poquesa de recursos que a l'Amèrica Llatina van destinats a la universitat i per l'escassetat d'institucions d'investigació social, les revoltes organitzades pel purisme ideològic i operacionalitzades a la manera de l'«infantilisme d'esquerra» han acabat en multitud de casos automutilant o destruint les nostres poques institucions de vida precària, i sense reeixir, aquestes mini-revoltes domèstiques, a tenir cap impacte sobre l'ordre polític dominant. Aquest, per cert, confirma complagut una autodestrucció i s'ocupa d'esventar-la com a confirmació dels seus pitjors textos propagandístics sobre els mals d'una cultura «esquerrana» i «politzada».

Crec que la sociologia a l'Amèrica Llatina està en una posició molt greu i compromesa. D'una banda hi ha l'atac combinat de la renascuda dreta tradicional (el vell enemic), la contra-cultura juvenil i la desesperació de l'assetjada esquerra. A l'altra, els propis errors de dependència respecte als models i a les praxis dels centres de poder. La sociologia no és més que la continuació, en forma metodològicament més rigorosa, de tots els esforços de la ment humana per a entendre les vicissituds dels homes sobre la terra. Aquests esforços cosmovisius seguiran i existiran sempre, però ningú no pot assegurar que serà en la forma moderna de les ciències socials.

Però si algun avantatge té la crisi actual, és haver portat la «fi de les distincions». La crisi de les ciències socials no és una crisi particular sorgida de la curiosa mentalitat dels «pensadores» de l'Amèrica Llatina. Ja no hi ha més, com hom va creure en cert moment, una sociologia de l'hemisferi sud enfront d'una altra de l'hemisferi nord. Ja no hi ha a cap banda torres de ivori on es puguin refugiar les turbes estudiantines nadiues. Tot és ara Amèrica Llatina. I no certament per una impensable penetració inversa de Latino-Amèrica a les universitats dels països del nord, sinó perquè les circumstàncies polítiques i la crisi ideològica d'Europa i dels Estats Units s'assemblen extraordinàriament a les que hem

2. Vegeu Alvin Gouldner, *The Coming Crisis of Western Sociology*, Avon, New York, 1971, pàgs. 78, 80, 87 i tota l'obra en general. En aquest mateix sentit Herbert Marcuse a *L'Home Unidimensional* i a *Eros i civilització*.

patit durant dècades a l'Amèrica Llatina. La universitat s'ha convertit en l'únic camp disponible per a l'oposició política no domesticada. El qüestionament ideològic de les ciències socials ha arribat a tots els llocs. Davant la universalització del fenomen, les explicacions psicologistes d'antany que inculpaven l'intellectual latino-americà de la crisi com a pertinaç obstacle per al desenvolupament, o *Babbit* rebec, semblen ara inconsistents.

LES INSTITUCIONS D'INVESTIGACIÓ SOCIAL

En la crisi que va causar el Projecte Camelot³, les posicions es van agrupar segons la moral o el sistema de valors del científic social individual, fruit de la seva vida i de la seva educació. Van haver-hi reaccions «realistes», és a dir, sense prejudicis antimilitaristes i civilistes *enragés*; els qui es declararen partidaris d'una ciència social valorativa i els qui la creien impossible; els qui van tractar de les implicacions polítiques de la ciència social i els qui dpositaven els seus valors bàsics en un milloament social; els partidaris d'una més gran privatització de les universitats i els d'una més gran participació del govern; els qui analitzaren la sobirania nacional com a valor sagrat i els qui l'estigmatitzaven com a cosa perible i circumstancial; els qui acceptaren la cultura occidental i cristiana liderada pels nord-americans i els qui la denigraven com a simple artífici del poder, etcètera.

Dins l'actual situació de confusió, n'hi ha d'altres que s'estimen més abandonar la insegura mar de les creences individuals i centren la seva atenció en els medis. N'hi ha de totes les varietats i de qualsevol orientació ideològica. Per a alguns, els problemes de la investigació social són derivats simplement del mal guiatge, de la poca habilitat o de les relacions públiques dolentes dels qui la tenen, o l'han tinguda, a càrrec seu. Per a d'altres, es marca el límit de la moralitat entre individu i institució en el sentit que l'acceptació d'ajuda financera del sistema dominant és admissible per al primer, però no pas per a la segona. N'hi ha alguns també que han descobert a l'origen del finançament, fora de qualsevol altra dada, i sense cap mena de distinció quantitativa, la clau de tot el problema: «digues d'on vénen els teus fons i et diré qui ets». Hi han hagut investigadors socials que han imputat a determinades tècniques de recaptament de dades, com ara l'entrevista, tots els mals de la sociologia vigent.

3. Vegeu I. L. Horowitz, editor, *The Rise and Fall of Project Camelot*, The M. I. T. Press, Cambridge, Mass. i London, 1967, particularment pàgs. 108, 117, 123, 360 i 374.

Finalment hi ha la posició dels deixebles de l'esquerra nacional, per als qui és acceptable de dependre del règim «nacional» per no dels centres imperials, encara que els primers en depenguin epígonament.

Llegits pels seus enemics, tots els estratagemes anteriors per tal de sortir del carreró crític on es troba la sociologia semblen maquiavelismes arterosos. No ho són pas. Es tracta d'expressions de la confusió general que ara regna a les ciències socials.

Per a les institucions d'investigació social, ni la moral individual dels investigadors ni les opcions respecte als medis són guiatge suficient. Perquè una institució no pot ésser jutjada, com fem quotidianament amb els individus, per la seva conseqüència als valors proclamats des de la infantesa o per la seva adhesió impertorbable a determinats medis prèviament santificats. Sense massa precisió podem dir que una institució és una organització composta d'una pluralitat d'individus amb determinades finalitats, unes expressess, altres tàcites, de vegades canviants. Una institució no es pot mesurar, en definitiva, per altra cosa que per la seva eficàcia a aconseguir finalitats presents.

Les institucions que aquí tractem tenen per objecte el desenvolupament de les ciències socials a l'Amèrica Llatina. Això vol dir abans que res, que la seva acció es produeix dins l'àrea d'activitat humana que anomenem ciència, tot acceptant les seves regles de joc. I dins d'aquesta àrea em sembla que no hi ha manera d'abdicar del vell ideal de la formalització o, si ho volem dir en els moderns termes de la semiologia, de l'esforç per a obtenir un llenguatge purament denotatiu. Es tracta, evidentment, d'un ideal a llarg terme per al qual han lluitat les ciències naturals durant segles, l'objecte del qual està englobat dins del sagrat, i que a les ciències socials encara és lluny. Però una abdicació d'aquest ideal, per remot que aparegui en el moment present, enfonsa tota la ciència social en la total inseguretat existencial. No tracto amb això de sostenir cap mena d'imperialisme científic del saber. Hi ha d'altres sabers de l'home molt diferents, com l'artístic o el religiós, que humanament són igualment vàlids; i això per no anar més enllà i notar que el «pensament salvatge» i el «pensament cultivat» occidental, com ha subratllat l'obra de Levy-Strauss, no són més que dues formes de codificar la realitat igualment aptes. El que vull dir és que les ciències socials o signifiquen una nova perspectiva —científica— del fet social o es confonen amb d'altres sabers d'arrels molt més antigues.

Però, en segon lloc, a més d'aquest ideal, la ciència té també una pragmàtica. Com ha assenyalat encertadament Verón, la ciència està condicionada empíricament per unes condicions de producció, de coneixements materials i socials per una part, i interns a la pràctica científica per

altra. Ignorar-los, utilitzar els ideals de la ciència com a ja assolits pel sol fet d'haver-los proclamat i utilitzar-los polèmicament, és precisament, i no altres coses, la mena d'ideologia que coneixem per científicisme⁴.

En tercer lloc, cal fer constar que no hi ha incompatibilitat entre la pràctica científica i el compromís nacional. Es tracta simplement de reconèixer el fet que l'activitat científica es produeix als nostres països dins una àrea sotmesa a un procés de dominació a nivell mundial, que és una realitat quotidiana i indefugible. I és dins d'aquest context que prendran sentit els problemes tan remenats de l'«asimetria» i del «colonialisme científic». Senzillament es tracta que a la ciència, la balança del poder, del prestigi i del diner està considerablement inclinada cap als països centrals, creant així una situació d'asimetria. Això suposa que la pràctica científica dels països epigònics és «seguidista» de la teoria, dels mètodes i dels interessos dels països del centre. Es una situació de «colonialisme científic». Un dels objectius més fonamentals de les institucions d'investigació social de l'Amèrica Llatina és lluitar contra aquesta situació. Perquè amb la complexitat creixent de la ciència no és possible de defensar la independència científica a base de robinsonades. Tal posició és tan còmicament ineficient com la de la senyora que diu que combatria el comunisme triomfant retirant-se a la seva finca. Ni tampoc dir, moralitzantment, que les investigacions no han d'ésser costoses. Les investigacions han d'ésser costoses i ho seran cada vegada més; testimoniatge: la lluna. L'única solució als països perifèrics consisteix precisament a construir i mantenir institucions dedicades a la investigació científica, amb l'autonomia suficient com per a no dependre colonialment dels països centrals.

Es tracta, ni més ni menys, que de tenir a llarg terme una política de desenvolupament científic autònom. Això és compatible, naturalment, amb una relació simètrica amb els altres centres d'investigació científica mundial i de manera particular amb els més avançats. Perquè l'aïllament és en aquesta matèria auto-derrotant.

Aquesta política de llarg terme no es pot confondre, com s'ha fet tant sovint, amb una política desenvolupista segons la qual la ciència i la tecnologia són els instruments claus per a un canvi o evolució no revolucionària que salvi el sistema imperant. La instrumentalització de la ciència per a un canvi polític en tal o tal sentit és un acte polític i així ha d'ésser jutjat. Si hom aspira a una ciència social relativament independent cal prendre tota mena de prevencions contra manifestos actes de política ideològica sota l'aparença de ciència. Perquè com assenyala terminantment

4. Eliseo Verón, *Conducta, estructura y comunicación*, Jorge Alvarez, Buenos Aires, 1968. Caps. X i XI.

Galtung amb ocasió del Camelot: «Una investigació amb implicacions polítiques és, per definició, un acte polític que canvia l'equilibri polític.»

Però no tot és tan fàcil de delimitar com aquest malhaurat projecte on tot coincideix per a fer-ne un estereotip de contraban polític: disseny estranger, finançament per les forces armades, dades reservades, objectiu polític explícit. I així com la política és fàcil de percebre quan és manifesta, no ho és gairebé gens quan pren formes latents, com en el cas de la investigació que confereix prestigi polític a la institució patrocinadora en una investigació sense objectius polítics expressos.

La relativa independència de les esferes científica i política, el seu diferent abast temporal, queda manifest en investigacions científiques que no produeixen utilitats pràctiques immediates o, sobretot, en el que es refereix a la utilització de les dades. El problema de la utilització de dades político-socials no pot ésser tractat, com fan freqüentment per ignorància o per mala fe, des d'un sol costat. Una cosa és la utilització de dades primàries o bàsiques (qüestionaris, historials de vida, compendis censals, etcètera); una altra les dades ja elaborades en anàlisi, com les taules estadístiques; i una altra, finalment, la publicació de resultats, generalment lligats a les teories, als òrgans de divulgació científica. Les primeres, per un principi elemental d'ètica professional similar al d'altres ciències —recordem els «historials clínics» dels metges— *mai no poden ésser publicades enlloc* ni donades a conèixer a tercers; les segones poden fer-se o no accessibles a d'altres professionals; les terceres són per definició accessibles a tota la comunitat científica. Si les dades recollides, fins i tot amb les dues cauteles d'ètica professional indicades, són «reservades» i s'han d'utilitzar políticament, la investigació és mera política i no treball científic.

Però la divisió del problema en aquests tres aspectes —crucials des del punt de vista científic —no és admissible des del punt de vista polític. *Políticament cap país hauria d'autoritzar la publicació de dades sobre la seva realitat, ja que poden ésser utilitzades per potències estrangeres; i en aquest sentit tot científic és un delator.* Així ho han entès conseqüentment alguns sectors polititzats de l'esquerra universitària nord-americana, els quals es neguen a publicar de cap manera. I això independentment de l'origen dels fons, que és un altre problema. *El Capital* de Marx, per exemple, no va tenir finançament de cap fundació capitalista i, no obstant això, la seva publicació el féu positivament apte per a ésser utilitzat a la millora del sistema capitalista que Marx, com a polític, va combatre tota la seva vida. Es aquí on el problema de la doble praxi —científica i política— mostra la seva difícil connexió. Perquè l'acceptació d'una visió

únicament política de la realitat solament pot menar, ben prest, a la negació de tota tasca científico-social. Solament la convicció que hi ha una lògica pròpia de la ciència i la seva acció a llarg terme, independent de les utilitzacions immediates per part de les potències mundials del moment, pot justificar-la. La confusió de plans produeix, quant a l'individual, l'espècimen híbrid del sociòleg-agitador que resulta ésser tan mal agitador com mal sociòleg. Les hipòtesis científiques s'han valgut *fins ara* solament dels seus propis canals de verificació i no de l'acció política *immediata*. En cas contrari, la teoria de la relativitat d'Einstein, per exemple, quedaria invalidada a curt terme com sostenen les ideologies anti-cientifistes, pel seu ús polític que va dur a la consolidació del poder polític mundial dels Estats Units a través de l'aplicació militar de la bomba atòmica. Els benintencionats intents fets fins ara per sociòlegs latino-americans de reemplaçar la metodologia científica per d'altres —diguem-ne «estudi-acció» o «investigació militant», etcètera— no han portat per ara més que reformulacions nominals de la vella metodologia o una saludable catarsi política dels qui l'han practicada ⁵.

Per a mortificació de tots els qui tenen una visió simplista i de bloc de la vida, no totes les esferes d'acció de l'home funcionen sincrònicament, ni mostren una simple relació monocausal i unidireccional. Si fos així, la naturalesa que apareix ara a la perspectiva científico-natural com un objecte separat, mai no hauria sortit del sagrat món humano-natural on ha estat embossada durant centúries. No pot ningú ara certificar que el procés de formalització a les ciències de l'home no podrà, a la llarga, conduir a la separació d'un àmbit científic en l'humà, independent de les motivacions dels treballadors científics i dels interessos polítics de les societats que els recolzen.

Aquestes consideracions no poden menar les institucions d'investigació social enlloc més que a una preservació de la pràctica científica contra les intromissions de polítiques pràctiques immediates.

I això no té res a veure, vull ésser ben entès, amb cap actitud del tipus «neutralitat valorativa» o «torre d'ivori». La sociologia (i no cal dir els sociòlegs, perquè tracta d'afers humans, ha estat sempre *velis nolis* valorativa. La presumpció de l'anomenat «dualisme metodològic», basat en les diferències entre el científic social i aquells a qui estudiar, sobre el qual ha operat la sociologia acadèmica, mai no ha existit a la realitat i sí solament com una ideologia del món acadèmic. Fins i tot la *Wertfreiheit* weberiana, tan arterosament manejada fora del context històric on Max Weber

5. Per exemple: Victor D. Bonilla i d'altres, *Causa popular, ciencia popular*, Rosca, Bogotà, 1972.

li donà naixença, no va ésser a l'origen altra cosa que una forma de defensa —«les condicions de llibertat científica»— del racionalisme liberal enfront del despotisme estatal alemany. Althusser mateix, des d'una perspectiva explícitament compromesa amb el marxisme-leninisme, s'ha vist obligat a defensar front al pragmatisme i a l'idealisme revolucionaris l'«autonomia relativa» dels diversos nivells de la realitat (polític, econòmic, ideològic, científic), i l'existència d'una pràctica específica, la *pràctica teòrica*, que com a producció de coneixements és diferent de les altres pràctiques ⁶.

QUÈ FER?

Amb base a tot això anterior, m'atreviré a establir seguidament alguns punts a tall d'orientació dins d'aquest complex problema.

1) Cal fer la investigació social solament quan es donen les quatre condicions que cita Nun ⁷: *llibertat* per a definir la investigació, tant dins del marc teòric com a les hipòtesis i al mètode de treball; *autonomia completa* a la realitat i facultat exclusiva per a designar els col·laboradors; *independència acadèmica* respecte de les institucions o institució que la patrocina, havent de respondre solament davant d'organismes de caire científic; i *control de les dades* que s'obtindran, les quals a més d'ésser anònimes en el sentit professional, han d'ésser públiques i accessibles a la comunitat científica.

Només així pot ésser garantida la supervivència d'un veritable pluralisme d'orientacions, que permeti la co-existència d'alternatives teòriques sense cap mena de limitació per raons de tàctica o per conveniència política circumstancial. No es vàlid aquí distingir weberianament, com jo vaig fer equivocadament en una altra oportunitat, entre investigacions dins del marc d'una moral de la responsabilitat (les que accepten les circumstàncies del present) i investigacions amb una moral de darreres finalitats (les que no les accepten). Sense alternatives teòriques totals, dins les quals hi ha en primer lloc que desapareixi revolucionàriament l'ordre vigent, el

6. Louis Althusser, *La filosofía como arma de la revolución*, Pasado y Presente, Còrdova, 1971.

7. José Nun, «Las brujas que caza el señor Goldstein», *Marcha*, n.º 1431, 10 de gener de 1969. Faig notar que Goldstein, antagonista de Nun a la discussió, també està d'acord en aquets «requisits mínims» de l'ètica de la investigació social. (Daniel Goldstein, «La polémica sobre el proyecto marginalidad», *Marcha*, n.º 1438, 28 de febrer 1969.)

pluralisme científic, per molt proclamat que sigui, esdevé un veritable *flatus vocis*.

2) Les institucions d'investigació no són solament unitats científiques, sinó també *centres de producció* amb condicionaments econòmics, socials i acadèmics que sempre han d'ésser tinguts en compte. Els problemes de mitjans per a la investigació, col·laboradors, possibles consumidors i utilització dels resultats així com el de la situació d'un determinat projecte o disciplina dins del context general de la institució, són elements que s'han d'avaluar en tot el projecte d'investigació juntament amb el que és pròpiament científic (teòric o metodològic). La separació a la praxi de la investigació social entre la part acadèmica i l'administrativa pot ésser un parany on sucumbeixi la llibertat intel·lectual, com li passà antigament al pensament liberal en la distinció manejada astutament pels poders tradicionals entre els aspectes espirituals i els materials de la realitat.

3) Les institucions d'investigació pertanyen a l'àmbit científic de l'acció humana. La seva transferència al de la pràctica política i l'ús polític immediat que se'n fés, sigui mitjançant declaracions sobre el moment polític o la utilització com a *service stations* per al poder públic, les col·loca en el terreny del joc polític, on ben aviat mostren la seva fragilitat. Els intents, per exemple, d'enfrontar els governs militars de l'Amèrica Llatina utilitzant les institucions acadèmiques com a ariet han acabat sempre amb la destrucció inútil de les institucions, tot i deixant incòlumes els seus atacats però arrossegant amb això obres difícilment construïbles i impeding així la seva veritable funció de foment del pensament independent i progressista, enfront de la colonialització científica.

4) Les institucions d'investigació social latino-americanes actuen a l'Amèrica Llatina. Cal acceptar aquest fet enfront de la temptació d'heroïcitats cojuturals. Diferentment dels individus, les institucions no poden pas cometre pecats d'heroisme. I, tristament, l'experiència demostra que, molt sovint, allò que comença com una heroïcitat acaba sent una aportació al «*brain drain*» cap als centres acadèmics dels països dominants, els quals poden absorbir còmodament els qui han renunciat als seus llocs en les febles institucions científiques latino-americanes. El «quedantisme» per més que als puristes els sembli odiós, és una política científica a llarg terme molt més fecunda que el gratificador gest individual de renúncia.

D'altra banda, cal prendre's amb molta cura el problema de l'estudi als països centrals. Tota preparació no seguida d'una readaptació ulterior a les condicions del país d'origen és un acte de colonialisme científic en potencia. Això no vol dir que no cal fer el viatge d'anada quan no dispo-

sem de medis locals adequats per a la preparació científica. Però en aquesta matèria no hi pot haver viatge d'anada sense tornada. Si les nostres institucions no són capaces de desplegar un clima crític per sotmetre a examen el que s'ha adquirit als centres acadèmics mundials, val més no aconsellar ni recolzar la preparació a l'exterior. Això, però, tampoc no ha de servir de pretext perquè, a recer de la defensa de l'autonomia nacional, perpetuem als nostres centres d'investigació fòssils acadèmics que, bo i transmetent coneixements absoluts, ens colloquin en una situació d'inferioritat respecte el desenvolupament científic mundial. Una anàlisi del que li passà a la ciència sota el feixisme, pot ésser un oportú refresc per a alguns desprevinguts nacionalistes.

5) Quant al finançament, cal col·locar-lo dins d'una problemàtica més general. Malgrat que l'origen dels fons pot donar una pista sobre l'orientació d'una investigació, això no és tot. Les institucions d'investigació no poden actuar com els antics pensadors solitaris. Calen fons per a proveir els projectes, donar un sou al personal especialitzat i una infraestructura administrativa, sense la qual el talent, per molt destacat que sigui, resultarà al capdavant inoperant o desconegut⁸. Per a les institucions d'investigació social a l'Amèrica Llatina, l'objectiu més urgent consisteix a desplegar una fortalesa dins del seu propi àmbit que els permeti de negociar en condicions favorables i amb el marge de llibertat suficient per a preservar i mantenir les condicions de llibertat acadèmica de què abans hem parlat. Tampoc aquí no hi ha una relació de causalitat simple. La història de les ciències socials i dels seus fundadors, ens sumministra exemples abundosos on treballs sense cap mena de lligam financer específic han servit als poders dominants, i d'altres, en canvi, on els resultats han estat oposats a allò que els financers n'esperaven. Potser tota la ciència social, presa en conjunt, és una demostració d'aquest fenòmen contradictori. Perquè l'actual nivell de coneixements de les ciències socials no proporciona un grau de control i d'organització que n'asseguri l'eficàcia. L'experiència quotidiana, pel que fa al personal, i la decadència successiva de les potències polítiques ens demostren, front als eterns perseguits, que la dolentia, o la bondat, són difícilment organitzables. Fins i tot els ens socials més poderosos mostren errors palesos, derivats de la manca de control dels efectes que van pensar que preveien.

6) I finalment, les institucions d'investigació social han de tenir en

8. Pablo González Casanova, un dels més caracteritzats representants de la sociologia crítica llatino-americana, es queixa que «la sociología mexicana no ha contado con los medios necesarios —financieros y técnicos— para acometer un estudio del campo que es básico en la comprensión de los problemas nacionales» (*La Democracia en Mexico*, 2.ª ed. ERA, México 1965, pàg. 100).

compte el context específic històric, social i institucional on es produeixen. En aquest punt no hi ha cap recomanació vàlida universalment⁹. La universitat pot ésser el lloc adequat als països on hi ha una tradició universitària d'independència i garanties jurídiques suficients enfront de l'arbitrarietat del poder públic. De vegades les universitats públiques són el lloc més adequat; d'altres, les privades quan hi ha una tradició secular independent. Fins i tot les universitats confessionals, que fins ara han estat un lloc marcadament inadequat per a la investigació científica, poden en el futur oferir protecció si tira endavant un pensament religiós progressista. En d'altres situacions, com les que es produeixen on governen règims totalitaris, les institucions privades no universitàries poden esdevenir els baluards d'una independència intel·lectual que no és garantida a cap cantó. Però a aquestes les amenaça el perill de l'elitisme restrictivador que, si no hi ha mesures que ho compensin, pot inutilitzar tota la seva acció.

El problema de l'estudiantat, tanmateix, no es pot tractar més com si fos únicament un problema pedagògic. Cal tenir present que la universitat és avui dia gairebé a tot arreu l'únic camp on és permesa l'expressió de l'oposició anti-règim. Per això els problemes que s'hi plantegen són, lògicament, polítics. Fet que obliga a una constant acció política, per a la qual els científics estan generalment poc preparats. Allí on no sigui possible de separar la pràctica científica de la política, la primera serà segurament la qui perdrà. Fet i fet, l'ideal no és una universitat que paga el preu de l'ordre a canvi d'una total inutilitat científica, sinó una universitat polititzada, és a dir, atenta als problemes del país i del món, però que sap posar al seu lloc, al mateix temps, la investigació científica. Però quan això no és possible, la investigació social no pot tenir lloc a la universitat. La temptació serà llavors la de construir anti-universitats, amb o sense alumnes, per a l'èlite i l'ordre establert. Cal molta claredat ideològica, molta capacitat de negociació quotidiana i molta renúncia a l'oripell perquè aquesta darrera calamitat no complementi la primera. Un mal —l'expulsió de la sociologia independent de la universitat amb el pretext de la «despolitització»— seria complementat per un altre de més gran: el control de la llibertat intel·lectual per la selecció dels temes, o simplement per la seva manca de repercussió pública, perfeccionaria el mal fet pel primer.

9. Això ha quedat ben palès a la darrera reunió del «*Consejo Latino-americano de Ciencias Sociales*» celebrada el novembre de 1972, a la ciutat de Mèxic. Després de les intervencions dels representants xilens, que van propugnar una ciència social més compromesa amb la tasca política, Fernando Henrique Cardoso va haver de puntualitzar que sota una situació política autoritària com ara la que domina al Brasil, el que correspon als científics socials i a les institucions d'investigació social és precisament la independència del poder polític; a la manera, per cert, del que va sostenir Max Weber dins el context polític de l'Alemanya del Kaiser.

